

lûman bölgelerin kumandanı Abbas'ı yenererek Bâlî'yi tekrar Habeşistan Krallığı'na katmıştır. Daha sonra, Osmanlılar'ın kuzeyden Habeşistan içlerine ilerleyişleri sırasında Bâlî bölgesi Galla kabileleri tarafından istilâ edilmiştir. Bâlî bugün Etiyopya'nın on dört eyaletinden biri olup nüfusu 1.006.490'dır (1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 329, 332; J. Spencer Trimingham, *Islam in Ethiopia*, Oxford 1952, s. 67, 73, 87, 91, 187, 255-256; Fethi Gays, *el-İslâm ve'l-Habeşe*, Kahire, ts. (Mektebetü'n-Nehdati'l-Misriyye), s. 18, 88, 109-110, 152, 156-157, 160; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 25-26, 29, 45; Muhammed Abdullah en-Nakire, *İntişârü'l-İslâm fi Şar-ki İfrîkiyye ve münâheḡatü'l-Ğarbi lehü*, Riyad 1402/1982, s. 208-209; G. W. B. Huntingford, "Bâlî", *EJ* (İng.), I, 991-992.



Ziya YILMAZER

BÂLÎ BEY CAMİİ

Bursa Yenişehir'i'nde

XV. yüzyıl sonlarında yapılan cami.

Üzerinde inşa kitâbesi bulunmadığından kesin olarak kurucusu tesbit edilememektedir. Bazılarına göre caminin bânisi, Fâtih Sultan Mehmed devri ümerâsından, 1461'de Eflak'ta Drakul adıyla tanınan Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda) tarafından şehid edilen Niğbolu sancak beyi Hamza Bey'in (Paşa) oğlu Bâlî Bey'dir. Bazılarına göre ise caminin bânisi 909'da (1503) vefat eden Silistre Beylerbeyi Malkoçoğlu Bâlî Bey olmalıdır. Başka bir görüşe göre de caminin kurucusu olan Bâlî Bey, Yahyâ Paşa'nın iki oğlundan biri olup Kanûnî Sultan Süleyman'ın yanında Belgrad'ın fethine (1521) ve Mohaç Savaşı'na (1526) katıldıktan sonra Budin beylerbeyi olmuş ve 1543'te ölmüştür. Onun yerine Budin beyi olan

kardeşi Mehmed Bey'in ise Arslan Bey ile Derviş Bey adlarında iki oğlu vardır. Evvelce caminin üzerinde iken sonra yeniden çıkarılan bir tamir kitâbesinde caminin "...ceddi Derviş Paşa"nın torunlarından Halil Bey tarafından tamir ettirildiği yazılıydı. Buna göre Yenişehir'deki caminin Yahyâ Paşa'nın oğlu Bâlî Paşa'nın hayratı olması muhtemeldir. Bu çapraşık durum arşiv ve vakfiye kayıtlarının dikkatle araştırılıp incelenmesi suretiyle aydınlığa çıkarılabilir. Bu caminin evkafından olarak Bursa'da büyük bir dehan inşa ettirilmiştir (bk. BÂLÎ BEY HANI).

Evliya Çelebi, 1082 Muharreminde (Mayıs 1671) çıktığı seyahatinde uğradığı Yenişehir'den bahsederken (*Seyahatnâme*, IX, 8), "...cemâat-i kesîreye mâlik..." diyerek buranın çarşısında bulunan Paşa Camii adıyla anlattığı eser, görüşümüze göre sanıldığı gibi Bâlî Bey Camii değil Sinan Paşa Külliyesi olmalıdır. Çünkü Bâlî Bey Camii Evliya Çelebi'nin tarif ettiği külliye uymamaktadır. XVIII. yüzyıl Bursa Kadı Sicilleri'nden (*Defter*, nr. 338, s. 169) öğrenildiğine göre, Bâlî Bey vakıflarının mütevellisi Halil Bey'e kinleri olan önceki mütevellilerden Lutfullah, Ahmed ve Seyfullah adlarındaki kişiler mütevelliyi zarara sokmak için Yenişehir'deki câmi-i şerifi yakmışlar ve bununla da yetinmeyip İstanbul'a fedailelerini göndererek caminin tamiri işleriyle uğraşan Halil Bey'i evinde tüfekte vurarak öldürtmüşler, kalfasını da yaralamışlardır. Suçluların cezalandırılması 20 Rebîülevvel 1161 (20 Mart 1748) tarihli bir hükümle karar altına alınmıştır. Bu önemli belge Bâlî Bey Camii'nin XVIII. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde tahribe uğradığını gösterir. Ayrıca belgedeki mütevellî Halil Bey adının kitâbede de bulunması, bu kitâbenin cinayetten az önce konulmuş olduğunu göstermektedir.

Bâlî Bey Camii, benzerleri XIV ve XV. yüzyıllarda pek çok olan iki yanında tabhâne odalarına sahip camiler biçimindedir. Pâyeli son cemaat yeri revakı camekânlarla kapatılmıştır. Esas camiye meydana getiren ana mekân kare şeklinde olup üstü evvelce 9 m. kadar çapında bir kubbe ile örtülü iken bu kubbe ile yanlardaki tabhâne odalarının kubbeleri de yıkılarak ortadaki cami bölümünün saçak hizasına kadar olan kısımların duvarları yükseltilmiş ve caminin bütünü son cemaat yeri ile beraber tek çatı altına alınmıştır. Bu sırada tabhâne odaları ile ana mekân arasındaki perde du-



Biri Bâlî Bey'in oğluna ait olan (sağda) Bâlî Bey Camii hazîresindeki iki mezar

varları da açılarak bu küçük mekânlar namaz kısmına katılmıştır. Bütün bu değişikliğin Halil Bey'in tamirinden önce veya bu tamirde yahut da yangından sonra mı yapıldığını tayin etmek mümkün değildir. 1969'da başlayan büyük tamirde ahşap çatı sökülerek cami eski biçimine daha yakın bir şekle dönüştürülmüştür.

Caminin sağ taraftaki minaresi kesme taştandır. İçeride sanat değerine sahip herhangi bir süsleme olmadığı gibi ahşap minber de kayda değer bir özelliğe sahip değildir. Caminin hazîresinde XVI. yüzyıl başlarına ait iki mezar bulunmaktadır. Bunlardan biri Bâlî Bey'in oğluna ait olup üzerinde 910 (1504) tarihi okunmuştur. Diğerinde ise 956 (1549) tarihi tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Defter, Bursa Kadı Sicilleri, nr. 338, s. 169; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 8; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi IV*, s. 887-890; Semavi Eyice, "Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIII, İstanbul 1963, s. 49; Tülây Reyhanlı, "Bâlî Bey Camii, Yenişehir", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, İstanbul 1969-70, s. 17-31.



SEMAYİ EYİCE

BÂLÎ BEY HANI

Bursa'da

XV. yüzyıl sonlarında yaptırılan han.

Bursa'da şehrin merkezinden Çekirge yönünde uzanan ana caddenin solunda, yolun sert bir dirsek halinde döndüğü yerin karşısındadır. Kimin tarafından ve hangi tarihte yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber bazı belgelerden anlaşıldığına göre, 1461'de Vlad Tepeş'in (Kazıklı Voyvoda) şehid ettiği Hamza Bey'in (Paşa) oğlu Bâlî Bey tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir (diğer görü-

Bâlî Bey Camii - Yenişehir / Bursa



ler için bk. BÂLÎ BEY CAMİİ). 17 Safer 953 (19 Nisan 1546) tarihli bir kayıta, han veya kervansarayın Yenişehir'deki caminin vakfına ait olduğu ve Bursa'nın Balıkpazarı semtinde bulunduğu belirtilmektedir. Muharrem 1039'da (Eylül 1629) hanın kurşunları harap olduğundan bir kısmı kiremitle örtülerek tamir edilmiş, üst kat kurşunları yenilenmiş, bu işler için 60.100 akçe harcanmıştır. 1044 Cemâziyelevvelinde (Kasım 1634) üç katın hücrelerinin önlerindeki sakıfların ve kurşunların tamiri için 28.915 kuruş masraf gösterilmiştir. Şaban 1160'ta (Ağustos 1747) ve Şevval 1161'de (Ekim 1748), Bâlî Bey vakıflarının mütevellisi Halil Bey çok harap durumda olan ve bu yüzden de gelir getirmeyen hanı tamir ettirmeye gayret ederken önceki mütevellilerden üçü tarafından öldürülmüştür. 15 Şaban 1207 (28 Mart 1793) tarihli bir belge de ise, "Altmış dört odalı bu han ile diğer müsakkafâtan, eskiden dört iken ikiye inen menzil, dükkânlar ve odalardan mürekkep Bâlî Bey vakfı harap hale düştüğünden ve galle-i vakıf tamire müsait olmadığından, 250 kuruş muacel bedelle tamirini yapmak isteyene, vakıf şartlarına uyararak bir sene, pek pek üç seneden fazla müddetle kiraya vermemesi ve icarın ecr-i mislinden az olmaması şartıyla han ferâğ ve tefrîz edilmiştir" denilmektedir. Bundan da XVIII. yüzyıl sonlarında Bâlî Bey Hanı'nın pek iyi durumda olmadığı anlaşılır.

1847 Mayıs'ı içinde Bursa'ya giden Fransız seyyah Xavier Hommaire de Hell'in 1848'de ölümünden sonra yayımlanan seyahat notlarının atlas kısmında bu hanın bir gravürü bulunmaktadır. De Hell'in yanında ressam olarak bulunan Jules Laurens (ö. 1901) tarafından çizilen bu resimde, hangi hana ait olduğu belirtilmemişse de, Bâlî Bey Hanı'nı tasvir ettiği kolayca anlaşılır. Taş basması tekniğinde olan gravürde bu üç katlı hanın o sıralarda çok harap durumda olduğu açıkça görülmektedir. Resmin çizildiği yerdeki revaklar tamamen yıkılmış olduğu gibi karşı tarafta iki katın revakları da yıkık, orta avlu ise toprak doludur. Bu resimden Bâlî Bey Hanı'nın revaklarının sivri kemerlerle avluya açıldığı, bu kemerlerin kare pâyelere oturdukları anlaşılmaktadır. Yine bu resimden öğrenildiğine göre han bir yamaca yaslandığından dipteki bölümün revak kemerleri, yanlardakilerle aynı hizada değildir. Böylece bu kısmın dört katlı olması ihtimali belirmektedir. Ayrıca en

yukarıda köşk biçiminde çıkmalı bir asma katın (?) da varlığı dikkati çeker. Herhalde Bursa'yı büyük ölçüde harap eden zelzeleden de zarar gören Bâlî Bey Hanı zamanla toprak altında kalmıştır. Bina'nın sadece bir iki kemer yıkıntısı görünmekte iken 1985'e doğru Bursa Belediyesi tarafından buradaki toprak tamamen temizletilmiş ve hanın duvar kısımları gün ışığına çıkarılmıştır. Böylece Bâlî Bey Hanı'nın, Gabriel tarafından "kaybolmaya mahkûm birkaç alt yapı kalıntısı" sözleriyle tarif edilen bir harabe olmadığı, kalan parçaları tamir edildiği takdirde bir tarihî eserin yaşatılabileceği anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

X. Hommaire de Hell — J. Laurens, *Voyage en Turquie et en Perse-Atlas historique et scientifique*, Paris 1854-60, IV. IV (bu eser ve resimleri hak. bk. S. Eyice), "Hommaire de Hell ve Ressam Laurens", *TTK Belleten*, XXVII, sy. 105 (1963), s. 59-104; Kâmil Kepeci, *Bursa Hanları*, Bursa 1935, s. 18-19 (Şer'iyye sicillerindeki kayıtların defter ve sayfa numaraları ile); Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, Bursa 1950 — 2. bs. İstanbul 1982, s. 96; A. Gabriel, *Une capitale turque: Brousse*, Paris 1958, I, 191; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 125-126.



SEMAVİ EYİCE

BÂLÎ EFENDİ, Sarhoş

(ö. 980/1573)

Halvetiyye tarikatının
Ramazâniyye koluna mensup
mutasavvîf - şair.

Tire'de doğdu. Babası Kadı Birgivîzâde Muhyiddin Efendi, II. Bayezid'in şehzadelerinden Ahmed'in hocasıdır. Bâlî medrese ilimlerini tahsil ettikten sonra İstanbul'a giderek Kepenekçi Medresesi'nde ders verdi. Âşık Çelebi'ye göre aşırı içki ve eğlence düşkünü olduğu için "Sarhoş" lakabıyla tanındı. Hasan Çelebi ise "bâde-i aşk-ı ilâhî ile mest-i medhûş olacağı bilindiği" için kendisine bu lakabın verildiğini söyler. Bâlî daha sonra Halvetiyye tarikatının Ramazâniyye kolunun kurucusu Ramazan Efendi ile tanışarak ona intisap etti. *Sülûk**'ünü tamamlayıp icâzet aldıktan sonra İstanbul'da Ali Paşa Tekkesi'ne şeyh oldu. Vefatında Lâleli'deki Altuncuzâde Tekkesi hazîresine defnedildi.

Şiirlerinde Cevherî mahlasını kullanan Bâlî Efendi'nin divanı yoktur. Sadeddin Nüzhet'in yayımladığı elde bulunan birkaç şiirine bakılarak şairliği hakkında hüküm vermek güçtür. Ancak Âşık Çelebi

bi ve Kınalızâde Hasan Çelebi tezkireleriyle Âlî Mustafa Efendi'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında ve Nev'izâde Atâî'nin *Zeyl-i Şekâik*'inde kendisine oldukça geniş yer verilmesinden devrinde büyük bir şöhrete sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin Vassâf'ın Sofyalı Bâlî için söylenmiş olduğuna naklettiği "Bir bakışta bâdeyi bal eyledi Bâlî baba" mısraı Sarhoş Bâlî için söylenmiş olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 69^{a-b}; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 271-273; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 203; *Osmanlı Müellifleri*, I, 18; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 265; Ergun, *Türk Şairleri*, III, 1046-1049.



NİHAT AZAMAT

BÂLÎ EFENDİ, Sofyalı

(ö. 960/1553)

Fuşûşü'l-hikem şârihi,
âlim, şair ve mutasavvîf.

Bugünkü Arnavutluk sınırları içinde kalan Usturumca'da doğdu. Tahsilini Sofya ve İstanbul'da tamamladı. Daha sonra Halvetî şeyhlerinden Kasım Çelebi'ye intisap etti. Kanûnî Sultan Süleyman'ın takdir ve iltifatını kazandı; onun bazı

Sofyalı Bâlî Efendi'nin *Atvâr-ı Seb'a* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2927)

